

11. Чернецький В. Трансгресія і глобалізація: стратегії включення українського літературного дискурсу в сучасні соціокультурні процеси / В. Чернецький [Електронний ресурс] // Українські трансгресії XX-XXI ст. Звільнити майбутнє від минулого? Звільнити минуле від майбутнього? Культура-Історія-Політика / Наук. ред. Матуська А. – Wrocław-Львів, 2012. – С. 164-172. – Режим доступу: http://www.ifs.uni.wroc.pl/prag/2015_AM_4.pdf. – Дата звернення: 19.02.2017.
12. Яковенко С. Андрухович і не зовсім / С. Яковенко [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 12 жовтня 2001. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/CULTURE/andruhovych_i_ne_zovsim.html. – Дата звернення: 17.02.2017.
13. Skovron J. Polsko-ukrainskie stosunki literackie po 1989 roku. Rekonesans badawczy / J. Skovron [Електронний ресурс] // Українські трансгресії XX-XXI ст. Звільнити майбутнє від минулого? Звільнити минуле від майбутнього? Культура-Історія-Політика / Наук. ред. Матуська А. – Wrocław-Львів, 2012. – С. 272-278. – Режим доступу: http://www.ifs.uni.wroc.pl/prag/2015_AM_4.pdf. – Дата звернення: 19.02.2017.

References

1. ANDRUKHOVYUCH, YU. (2013) Yevropa – kultura na krayu svitu [Online]. Krytyka. Mizhnarodnyy oghlad knyuzhok ta idei, traven 2013. Available from: <https://krytyka.com.ua/articles/evropa-kultura-na-krayu-svitu>. [Accessed: 25th February 2017].
2. ANDRUKHOVYUCH, YU. (2007) Taiemnytsia. Zamist romanu. Kharkiv: Folio.
3. ANDRUKHOVYUCH, YU. (2009) Tsentralno-skhidna reviziia. Moia ostannia teritoria. Vybrani tvory. Poeziia. Proza. Eseiystuka Lviv: Piramida.
4. DIHAL, T. (2008) Rozsypani vitrazhi, abo vyno ruin [Online]. Druh chytacha. Available from: http://vsiknydy.net.ua/shcho_pochytaty/ review/125/. [Accessed: 20th February 2017].
5. KOLA, A. (2002) Kategorii "Central'noj Evropy" v tvorchestve Milana Kundery, Yuriya Andrukhovicha i Andzheya Stasyuka [Online]. Zhurnal

Pol'skogo institute mezhdunarodnykh del "Evropa". Available from: <http://www.pism.pl/pdf/Europa3Kola.pdf>. [Accessed: 17th February 2017].

6. KUNDERA, M. (1995) Trahediiia Tsentral'ni Yevropy [Online]. Kulturolozhnyy chasopys "Y" Lviv. Available from: <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/kundera.htm>. [Accessed: 22nd February 2017].
7. LIUBKA, A. (2010) Bohdan Zadara. "De zakinchietsia kultura – pochynaietsia viina..." [Online]. SHO. Available from: <http://scho.kiev.ua/article/577404>. [Accessed: 23th February 2017].
8. Moia Yevropa-2: Spilnyi proekt dvokh pysmennykh [Online]. Polskyi instytut, Kyiv, 20.09.2001. Available from: <http://www.polist.kiev.ua/event45.html>. [Accessed: 16th February 2017].
9. PYRKALO, S. (2008) Andrykhovych: persh za vse treba pysaty dobre [Online]. Available from: <http://andruhovych.info/andruhovych-persh-za-vse-treba-pysaty-dobre/>. [Accessed: 17th February 2017].
10. SMORZHEVSKA, O. (2016) Postmoderna proza iak istorychne dzherelo (na pryklady "armiyskykh opovidan" Yuriia Andrykhovycha ta ioho romaniv "Rekreacii", "Moskoviada" i "Taiemnytsia"), Hileia 112, 77-81.
11. CHERNETSKYI, V. (2012) Transgresiia i hlobalizatsiia: stratehii vkluchennia ukrainskoho literaturnoho dyskursu v sychasni sotsiokulturni protsesy [Online]. Ukrainski transgresii XX-XXI st. Zvilnyty maibutnye vid mynulooho? Zvilnyty mynule vid maibutnooho? Kultura-Istoriia-Polityka. Available from: http://www.ifs.uni.wroc.pl/prag/2015_AM_4.pdf. [Accessed: 19th February 2017].
12. YAKOVENKO, S. (2001) Andruhovych i ne zovsim [Online]. Dzerkalo tyzhnia. Available from: http://gazeta.dt.ua/CULTURE/andruhovych_i_ne_zovsim.html. [Accessed: 17th February 2017].
13. SKOVRON, J. (2012) Polsko-ukrainskie stosunki literackie po 1989 roku. Rekonesans badawczy [Online]. Ukrainski transgresii XX-XXI st. Zvilnyty maibutnye vid mynulooho? Zvilnyty mynule vid maibutnooho? Kultura-Istoriia-Polityka. Available from: http://www.ifs.uni.wroc.pl/prag/2015_AM_4.pdf. [Accessed: 19th February 2017].

Надійшла до редколегії 12.04.17

O. Smorzhevska, Ph.D., associate professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

PRESENTATION OF UKRAINIAN LITERATURE IN POLAND: YURI ANDRUKHOVYCH AND HIS VISION OF "EUROPE"

The original meeting of two cultures, Ukrainian and Polish, was a joint Ukrainian-Polish project "My Europe: Two Essays on the oldest part of the world." It's not just two essays of two giants. This is a kind of look at the same thing from different aspects, each feeling "Europe". For Yuri Andrukhovych "Europe" was different, from the early 1990s. Initially it as per the post-Soviet man, seemed like a fairy tale, something beautiful and elusive. Such a "blind love" without critical analysis or vision deficiencies. In the novel "The Secret" (was published in 2007), the writer thinks a lot about "Europe", its history and geography. A. Stasiuk "Europe" it is a variety of goodies. For Y. Andrukhovych it appears "home," which intertwined era style preferences. But "Europe" is different. So apart in Y. Andrukhovych case of "Central Europe", its "historic mission. He draws attention to understand the role of history. Yuri Andrukhovych distinguishes several such visions: the vision of the history of intellectuals "happy community" (which represents the Swedish scientist), "unhappy communities" (those who experienced totalitarian times) and "a radical from Moscow." So, despite globalization and unifying various initiatives, "Europe" is a colorful culture and mentality.

For itself worthy presentation in the "European home" Ukraine as a state should be interested in intensification of cultural exchanges with various countries, especially such as Poland.

Keywords: Yuri Andrukhovych, postmodern literature, Poland, Europe.

УДК 930.2(560):947.7 "15"

Ф. Туранли (Туранли Фергад Гардашкан Оглу), канд. іст. наук, доц.
Національний університет "Києво-Могилянська академія", Київ

ТУРЕЦЬКІ РУКОПИСНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТ.

У статті досліджуються архівні документи, які містять відомості з історії України періоду розвитку українського козацтва, зокрема про військову діяльність гетьмана Дмитра Вишневецького. Розглядається політика Високої Порти, спрямована на запобігання бойових дій з боку українських козаків проти Високої Порти та Кримського ханства у Приазов'ї. Проаналізовано політичну ситуацію, яка склалася у відносинах між Османською імперією, Московським царством і Польщею в другій половині XVI ст. Зазначається про міжнародні торговельні шляхи та питання забезпечення безпеки такої комунікації. Проблема методології дослідження османсько-турецьких писемних джерел із зазначеної теми полягає в об'єктивній інтерпретації текстів досліджуваних джерел, що потребує застосування відповідного методу.

Ключові слова: методологія, османсько-турецьке писемне джерело, історіографія, українське козацтво, Дмитро Вишневецький, Азов, Кримське ханство, Висока Порта, торгівля.

Значущість дослідження проблеми щодо розвитку українського козацтва полягає у тим, що в османсько-турецьких рукописних документах містяться важливі відомості щодо військово-політичної діяльності українських гетьманів, зокрема Дмитра Корибут-Вишневецького¹¹. Розкриття змісту цих документів уможливають поглянути на названу історичну постать у ширшому контексті, а саме – в період його політичної дія-

льності щодо Османської імперії та Кримського ханства [17, с. 489–503; 25, с. 95–140; 6, с. 7]¹². Адже встанов-

¹²Відносини між Високою Портою та Кримським ханством у другій половині XVI століття досліджено за даними фонду "Рестри важливих документів" (Mühimme Defterleri), де містяться реєстри документів про важливі події, рішення, ухвали, котрі стосувались діяльності османського уряду і які зберігаються в державному архіві османського періоду історії Туреччини (BOA – Başbakanlık Osmanlı Arşiv / Османський архів Головного управління Кабінету міністрів (Турецької Республіки).

¹¹Роки життя : 1516 / 1517 – 1563; роки правління : 1553–1563.

лено, що період гетьманства Дмитра Вишневецького збігається із загостренням міждержавних відносин Високої Порти з Московським царством в часи правління царя Івана IV¹³. Саме тоді посилюються наступальні дії війська Кримського ханства проти Московії у відповідь на агресію останньої, яка намагалася зміцнити свої військові позиції на південних кордонах (з цією метою москвити споруджували нові фортеці та укріплення, демонструючи свою воєнну могутність). Захоплення Казанського (1552 рік) та Астраханського ханств (1556 рік) ще більше посприяло посиленню впливу Московського царства на південному напрямку. Уряд Османської держави показував велику занепокоєність таким перебігом подій, і цей факт було відображено у досліджених нами писемних документах, зокрема в тих, що зберігаються у фонді "Mühimme Defterleri". Приміром, зазначається, що оточення "козацьким провідником на ім'я "Дмитраш"¹⁴ фортеці Азов у 1559 році викликало стурбованість у правлячих кіл Високої Порти, адже ця фортеця була найміцнішим з усіх інших турецьких фортифікаційних споруд, що існували на той час у володіннях Османської імперії, прилеглих до узбережжя Азовського моря. Саме тому, з метою зняття облогу фортеці здійснювалася українськими козаками на чолі з Дмитром Корибут-Вишневецьким, із столиці Високої Порти, міста Стамбула, у Північне Приазов'я безперервно направляли додаткові збройні загоны урядового війська та провіант термінову допомогу. Ці заходи досягли своєї мети, і військо українських козаків у боях під Азовом зазнало поразки¹⁵. Втім, ця перемога збройних сил Високої Порти була нетривалою. Згідно з відомостями з досліджених нами рукописних документів Дмитро Корибут-Вишневецький знову зібрав військо з 10 тисяч українських козаків і перейшов у наступ на боці Московії, але це військо знову зазнало поразки. Хоча турецький уряд аж ніяк не був упевнений в тому, що надалі напади українського козацького війська на володіння Високої Порти у зазначеному регіоні припиняться. Тому він попередив¹⁶ кримського хана Девлета Гірая [I] (роки правління: 1551–1577) про ймовірність повторення цих нападів і закликав правителя Кримського ханства бути пильним та готовим до виконання завдань у такій ситуації [17, с. 45–46]. Документи свідчать, що наступальні дії у Північному Приазов'ї союзного Московському царству українського козацького війська, очолюваного князем Дмитром Корибут-Вишневецьким, були явною небезпекою для військово-політичних позицій Високої Порти у Приазов'ї. Зокрема важливі відомості містяться в документі, який зберігається в архіві Музею палацу Топкапи, що в Стамбулі. "Наказ султана Сулеймана Кануні правителю санджака (سنجاق بگی) [24, с. 2216; 16, с. 919, 955] ¹⁷ Кафи Сінан-бею" [22, Е. 9300 /14; 27, с. 59–81; 10, с. 181–196, 570] датовано 1561 роком. Цей документ, що має туґру ¹⁸ султана, був розпорядженням-відповіддю на попереднє звернення з боку Сінан-

бея. Зі змісту цього документа виявляється, що "Дмитраш" [Дмитро Вишневецький] з усіма своїми черкеськими загонами насамперед здійснив наступ на фортецю Азов, а потім передумав і вирішив захопити острівні фортеці. Тому Сінан-бею було поставлено завдання забезпечити оборону фортеці Азова та інших турецьких укріплень, розташованих у вказаному регіоні. Необхідність таких заходів, на думку турецького султана, було зумовлено тією обставиною, що збройні загоны Дмитра Корибут-Вишневецького взяли в облогу розташовану на південно-східному узбережжі Азовського моря турецьку фортецю Темрюк¹⁹ і після триденного бою захопили цей стратегічно важливий пункт у створеній Високою Портою системі оборони цієї держави у Приазов'ї. Разом із цим, повідомляється, що Дмитро Корибут-Вишневецький підкорив собі місцеве населення і здобув багато скарбів. Важливість цієї перемоги козацького війська підтверджує і той факт, що гетьман розташував своє військо у фортеці Темрюк, щоб перезимувати там. Для нас важливими є дані про те, що козацьке військо було настільки сильним, що для протистояння йому потрібна була численна армія. Високий рівень бойових можливостей згаданого війська виявляється також і на основі конкретних вжитих заходів, які мали на меті запобігти несподіваним для збройних сил Високої Порти подальших бойових дій з боку українських козаків. Зокрема, правитель санджака Кафи був зобов'язаний: 1) через хана Девлета Гірая I інформувати уряд Високої Порти про рівень підготовки воїнів османського війська, мобілізованого раніше відправленою на допомогу збройним силам, які протистояли українським козакам Дмитра Корибут-Вишневецького; 2) повідомляти про спроби козацького війська здійснювати напади на окремі формування збройних сил Високої Порти, і якщо таке здійсниться – доповідати, де й коли це сталося; 3) стежити за можливими передислокаціями та намірами війська, очолюваного Дмитром Корибут-Вишневецьким; 4) виявити можливості для атаки на це військо збройними силами Високої Порти з метою знесення та знищення першого; 5) визначити можливості для відправлення на допомогу збройним силам Високої Порти, що протистояли війську Дмитра Корибут-Вишневецького, нових військових загонів через місто, яким правив Сінан-бей²⁰, або через якісь інші портові міста [22, Е. 9300 /14; 27, с. 59–81; 16, с. 189; 11, с. 179–180]²¹.

Проаналізувавши відомості, отримані з вище розглянутих рукописних документів, можна стверджувати, що в історичних умовах, коли основні збройні сили Московського царства були залучені в бойові дії у Поволжі, які мали на меті підкорення Івану IV Казанського та Астарханського ханств, саме українське козацьке військо під командуванням Дмитра Корибут-Вишневецького стало головною військовою силою, яка провадила активні бойові дії проти Високої Порти та Кримського ханства у Приазов'ї. Той самий джерельний матеріал надає нам можливість докладніше проаналізувати політичну ситуацію, яка склалася у відносинах між Османською імперією, Московським царством і Польщею в другій половині XVI століття, а також виявити історичні обста-

¹³1547 рік – коронація, 1584 рік – кінець правління.

¹⁴Йдеться про українського правителя Д. Вишневецького.

¹⁵Йдеться про козацьке військо під командуванням гетьмана Д. Вишневецького.

¹⁶Очевидно, йдеться про попередження турецьким урядом, зокрема султаном Сулейманом Кануні.

¹⁷Sancak beyi – назва правителя міста, а також командир сіпая, який був власником тимару, тобто земельної ділянки за часів правління анатолійських турків-сельджуків та турків-османів, яка давала щорічний прибуток в розмірі 320 тисяч акче.

¹⁸Туґра – це печатка (монограма) з підписом турецького володаря із зазначенням його імені, родоводу та похвали йому особисто, яку ставили у верхній частини документів. Такою печаткою також користувались правителі Османської імперії та Кримського ханства.

¹⁹Фортеця на півночі Таманського півострова, неподалік від Азовського моря.

²⁰Йдеться про міста Кафу (турецьк. Kefe).

²¹Текст документа складається з 18 рядків тексту і написаний османсько-турецькою мовою в стилі خط دیوانی (Hatt-ı Divânî), що в перекладі українською означає "стиль письма, яким писалися документи дівана султана", зберігається в архіві Музею в палаці Топкапи. Дату написання цього документа було встановлено: це приблизно 4–14 червня 1561 року за християнським календарем.

вини, що зумовили посилення значення українського козацького чинника як культурно-соціального феномена в Європі [14, с. 578–687; 21, с. 41–97]. За даними османсько-турецьких рукописних документів і турецької історіографії, Україна являла собою буферну зону, розташовану між вищеназваними державами, де зіткалися різні політичні, воєнні, економічні та соціальні інтереси. В цьому контексті стають зрозумілішими причини виникнення українського козацтва й організація Війська Запорозького як нової форми державного утворення, а також значення в цьому процесі діяльності гетьмана Дмитра Вишневецького, що є беззаперечним фактом. За даними вказаних османських архівних матеріалів на особливу увагу заслуговують вищезазначені маловідомі факти про міжнародну політику, здійснювану Дмитром Вишневецьким, зокрема у відносинах із Високою Портою.

Турецький історик Юджель Озтюрк, досліджуючи зазначену проблему на підставі відомостей, наявних в османському архівному фонді "Mühimme Defterleri", у своїй науковій праці, присвяченій аналізу військової і політичної діяльності Дмитра Корибут-Вишневецького, заважав, що виникнення запорозького козацтва як реальної політичної сили поміж кордонами Польсько-Литовського королівства та Османської імперії суттєво вплинуло на розвиток взаємовідносин між вказаними великими державами та Московським царством [19, с. 95–140].

Поданий нами аналіз османсько-турецьких рукописних документів повною мірою підтверджує думку зазначеного турецького дослідника. Адже очолюване Дмитром Корибут-Вишневецьким потужне військо, яке складалося головним чином із черкаських та канівських козаків, в політичній ситуації, що існувала у Східній Європі в середині XVI століття, було саме тієї військовою силою, яка стримувала Османську імперію від бойових дій проти Московії з метою запобігти останній встановити свою владу над згаданими тюркськими державними утвореннями Поволжя. Козацьке військо також спонукало Польсько-Литовське королівство до активної підготовки, щоб протидіяти агресії Московського царства проти Лівонського ордена, яка розпочалася після підкорення Іваном IV Казанського та Астарханського ханств. У 1578 році у війну з Московією довелося вступити Речі Посполитій [8, с. 202–203].

На основі виявлених нами джерел можна повніше з'ясувати причини, перебіг і наслідки вищезгаданих воєнних подій і, зокрема, досягнути географічний ареал, в якому ці події відбувалися, а також час здійснення та хронологію військових походів під проводом гетьмана Дмитра Вишневецького в період 1559–1560 рр. Перший наступ відбувся у червні-липні 1559 року [19, с. 118–123]; другий у вересні 1559 року [19, с. 123–127]; підготовка до третього наступу розпочалася наприкінці 1559 року та тривала до весни 1560-го. Отже, розглянуті бойові дії українського козацького війська у Приазов'ї відбулися через 7 – 8 років після здобуття Іваном IV Казані, через 3–4 роки після завоювання Московією Астарханського ханства і за 2 роки до початку Лівонської війни. При цьому варто зазначити, що Юджель Озтюрк, оцінивши загальну чисельність війська Дмитра Вишневецького у 80 тисяч козаків, а число також московських і ногайських воїнів (на підставі архівних документів, наявних у вказаному вище фонді), висловив таку думку: "Правитель Кафи Сінан-бей відповідно до отриманої інформації від кримського хана [Девлета Гірая I] повідомив у Стамбул, що Москва надіслала двох своїх послів до кримського хана з метою інформувати останнього про те, що Дмитраш [Дмитро Вишневецький] почав наступ на османські володіння, щоб потім не звинуватили в тому їх самих" [19, с. 133]. Щодо

цього питання хан поінформував османський уряд про таке: "Руські направили численні війська в різних напрямках, але через люту зиму всі вони знеслилися та втратили бойовий дух. Згідно з даними, отриманими від розвідувальної служби, було встановлене місце перебування Дмитраша [Дмитро Вишневецький] в районі Ораґзи [25, с. 457–460; 18, с. 232–235]²² з 400-ми воїнами; також було встановлено, що також надходили повідомлення про прихід ще 5 000 добре озброєних воїнів" [19, с. 134]. Ураховуючи ці дані, дослідник зробив висновок, що через такі заходи османського уряду третій наступ війська гетьмана Дмитра Вишневецького так і не відбувся.

У турецьких архівних документах, що зберігаються у фонді "Реєстри важливих документів" [15, с. 45–47, 463–464, 561–562, 562–563], міститься також чимало інформації про політичну діяльність Дмитра Корибут-Вишневецького. Цей висновок підтверджують дані турецької історіографії османської доби, зокрема дослідження сучасних турецьких істориків. В зазначеному фонді також зареєстровані документи, в яких зафіксовані суттєві відомості про важливі події, рішення та ухвали османського уряду в період 1558–1560 років, причому деякі з них стосуються політичної діяльності гетьмана Дмитра Вишневецького. Зокрема, такими документами є: 1) "Наказ командира Дервішу Мехмеду у фортеці Азов" (дата написання документа – 2 липня 1559 р.) за № 81. В цьому архівному документі йдеться про направлення турецькими кораблями військового загону спеціального призначення та підрозділу яничарів до фортеці Азов для забезпечення оборони зазначеної фортеці. Цей захід відбувся після звернення голови міста Кафи Сінан-бея з проханням надати допомогу гарнізону фортеці Азов, оточеному противником, зокрема військом Дмитра Корибут-Вишневецького [15, с. 45–46]²³; 2) архівний документ, означений № 83, від 2 липня 1559 року, в якому містяться відомості про наказ [султана Сулеймана Кануні], адресований на ім'я голови міста Кафи [Сінан-бея], як відповідь на звернення останнього з приводу бойових дій війська Дмитра Вишневецького проти османських володінь, зокрема проти фортеці Азов. У цьому наказі йдеться про необхідність посилити турецький флот, вказано на нагальну потребу у зв'язку з цим будівництво морський порт, а також про необхідність виконати прохання Сінан-бея, щоб султан надіслав московському царю вказівку припинити напади. Окрім того, повідомлено про співпрацю ногайських беїв із московськими збройними силами та українськими козаками [15, с. 46–47]²⁴; 3) архівний документ за № 1047 від 2 травня 1560 року. В цьому документі повідомляється про наказ вищеназваного султана командира Сілістри (на Балканах) командира Сінан-паші та згадується про союз гетьмана Дмитра Вишневецького з московським військом. Також доводиться до відома наступне: щоб покласти край загрози з боку ворога, були надіслані накази кримському ханові, правителю фортеці Кафи та командувачу чорноморської флотилії про те, щоб, в разі необхідності, ті діяли спільно з командирами татарів, а місто Аккерман має надати допомогу для забезпечення оборони міста Азова [15,

²²Orağzı – назва місцевості чи краю в Румелі (турецьк. Rumeli), що означає "країна римлян" на Балканському півострові; входила до складу Османської імперії.

²³Kal'a-i Azak'da nevbetci kullarım üzerine başbuğ ta'yîn olan Yaya-başı Dervîş Mehmed'e hüküm ki: Düşmanın ve Dimitraş'ın, Azak Kalesi'ni muhasara etmesi üzerine, kadirğa ile gönderilen yenigerilerin, kalenin korunmasında bulundurulması hakkında.

²⁴Kefe beyine: Azak Kalesi: Rusya ve Dimitraş'la ilgili mektubuna cevaben; kadirgalardan ikisinin İstanbul'a gönderilmesi ve memleketi muhafaza hususunda gereği gibi çalışılması hakkında.

s. 463–464]²⁵; 4) архівний документ за № 1265 від 18 червня 1560 року, котрий містить відповідь згаданого султана на лист-звіт, що надійшов від кримського хана Девлета Гірая I з приводу війни з руським військом. Повідомляється також про місце перебування противника, Дмитра Вишневецького, на чолі з військом з 400 воїнів, озброєних п'ятьма тисячами рушниць, і про прийняття рішення щодо здійснення ремонтних робіт у фортеці Азов [15, s. 561–562]²⁶; 5) архівний документ за № 1266, в якому згадується про наказ султана Сінанбею (також від 18 червня 1560 року) щодо діяльності гетьмана Дмитра Вишневецького та міститься виклад відомостей стосовно написання відповіді на звернення московського посла і зокрема про те, що Москва знімає з себе відповідальність за напади, вчинені Дмитром Вишневецьким на володіння османської держави. Подано також відомості, якими підтверджується факт підготування названого гетьмана до здійснення разом з черкеськими бєями нападу на фортецю Азов, і, у зв'язку з цим, наголошується на необхідності виконати потрібний ремонт вказаної фортеці. Документ містить також заклики ставитися дуже уважно до питання забезпечення обороноздатності країни, тобто до забезпечення надійного захисту османських володінь [15, s. 562–563]²⁷. Московський цар не використовував воєнні сили Дмитра Вишневецького на південних плацдармах у своїй боротьбі з Османською державою. Більш того, Іван IV насправді зовсім не підтримував політику названого гетьмана і перешкоджав посиленню українського козацтва. Зокрема, він намагався очорнити авторитет Дмитра Вишневецького, вживаючи некоректні та образливі слова на його адресу, коли спілкувався з польським послом [19, s. 139]. Отже, з'ясовується, що володар Московського царства лише використовував очолюване Дмитром Вишневецьким козацьке військо для тимчасового військового прикриття своїх південних кордонів від можливого наступу збройних сил Високої Порти на території Нижнього Поволжя та Північного Кавказу, залюднених тюркськими етносами. Однак коли ця загроза зникла саме внаслідок наступальних бойових дій очолюваного Дмитром Вишневецьким українського козацького війська проти турецьких збройних сил, дислокованих у Приазов'ї, потреба в подальшому союзі Московії з гетьманом Дмитром Корибут-Вишневецьким зникла. Наші міркування підтверджуються інформацією, поданою в інших османсько-турецьких архівних документах. Зокрема, коментуючи османсько-турецький архівний документ, відомий під назвою "Лист Насуха до султана Сулеймана Кануні" [23, Е. 7618; 20, s. 281–282] (дата написання – 1563 рік), турецький історик Юджель Озтюрк приділив значну увагу аналізу інформації щодо політичної діяльності Дмитра Вишневецького та обставин затримання цього гетьмана османськими збройними силами і наголосив на значущості дослідженого нами документа у справі встановлення обставин та дати взяття у полон Дмитра Вишневецького турецькими воїнами 31 серпня 1563 року, тобто після перемоги збройних сил Високої Порти, над військом молдовського правителя Стефана Великого [19, s. 95–140]. Після цієї по-

дії українського гетьмана доставили 15 жовтня 1563 року до столиці Високої Порти і стратили в 20-х числах жовтня 1563 року [19, s. 139].

Інформацію про обставини полонення молдовськими воїнами й про наступну передачу туркам Дмитра Вишневецького отримана із вищезазначеного документа, підтверджують записи знаного в європейській історіографії літописця Гваньїні, де йдеться про військовий похід Дмитра Вишневецького на чолі чотиритисячного війська на Молдову, а також про обставини затримання цього гетьмана. Гваньїні писав, що "... князь Вишневецький ще чотири тисячі [воїнів], і вони вирушили на Молдавію... першим досягнув кордону і там мав чекати на пана [Альбрехта] Ласького²⁸ ... молдавани відправили послів до князя Вишневецького із запитанням, навіщо той чекав на пана Ласького, бо всі молдавани хотіли бачити на престолі тільки його самого... князь Вишневецький йшов з військом молдавани вдарили по ньому з обох боків і швидко розгромили [його] військо" [2, с. 166–168; 4, с. 29]. Отже, після поразки Дмитра Вишневецького ув'язнили командувачі молдавського війська і потім відправили до Стамбула.

Щоби перевірити рівня достовірності вищерозглянутих відомостей, які безпосередньо стосуються проблематики, пов'язаної з політичною діяльністю князя Дмитра Вишневецького, а отже – з темою нашого дослідження, ми залучили до джерелознавчого аналізу низку інших, маловідомих документів, що зберігаються в одному з османських архівів. Зокрема важливою для нас є інформація, що міститься в архівному документі "Наказ правителя Вучитрина Сулейман-бею" [15, s. 28]²⁹, написаному 26 червня 1559 року. У цьому документі повідомляється: "Правитель [Сулейман-бей] Вучитрин³⁰ надіслав листа до Стамбула. В зв'язку з цим був виданий і надісланий цей наказ. В своєму листі зазначений правитель передавав відомості, отримані ним від Кримського хана [Девлета Гірая I], а також інформацію про своє власне становище. Згаданий кримський хан повідомив про підготовку до нападу одним русином³¹, тому було надіслано наказ відправити правителя Вучитрина до Кримського хана. Вучитринський командувач доповів, що загопи кінного війська були дуже розпорошені, отже він разом із своїм військом вирушив в бік Аккермана" [15, s. 561–562]. Враховуючи все вище повідомлене, з центру згаданого командир отримав наказ прибути в Аккерман, переговорити з ханом та вжити необхідних заходів з метою забезпечення протидії зазначеному нападові.

В іншому документі під назвою "Наказ правителю Кафи [Сінан-бею]" [15, s. 45]³² від 2 липня 1559 року йдеться про козацькі³³ напади на фортецю Азов та інші володіння Високої Порти на Приазов'ї. З цього документа ми дізнаємося, що командиром³⁴ козацького війська, яке здійснювало напади на фортецю Азов, був Дмитро Вишневецький. Ці відомості підтверджуються з інших османсько-турецьких архівних документів. На наш погляд, важливим є також повідомлення командира

²⁸Серадзький воевода в Польщі, який намагався сісти на молдавський престол.

²⁹Vulçitrin Beği Süleyman Beg'e hüküm ki: Rusyanın memâlik-i mahrûseye zarar kasdiyle hareket etmesi üzerine, akıncılarla Akkirman tarafına gidip müteyakkız olması hakkında, Hicrî : 20 Ramazân sene 966.

³⁰Область на півночі Косова на Балканах.

³¹Можемо припустити, що йдеться про Д. Вишневецького.

³²Kefe beğine hüküm ki: Düşmanın Azak Kalesi'ni muhasarasında hizmette ve yardımda bulunan Nogay mirzalarının han tarafından müdahale ve rencide ettirilmemesi hakkında", Hicrî: 26 Ramazân, sene 966.

³³Очевидно, йдеться про українських козаків.

³⁴Дмитро Вишневецький.

²⁵Silistre Begi Sinân Paşa'ya hüküm ki: Ruslarla ittifak eden Dimitraş'ın Azak Kalesi'ne saldırmak üzere olduğundan, ülkeyi müdafaa etmek ve zararlarını defetmek için daima hazır bulunulması hakkında.

²⁶Devlet Girây Hân hazretlerine hüküm ki: Rus askerleriyle yapılan harplerle dair mektubuna cevap olarak; düşmanın zararından memleketin muhafazasında gayret sarfolunması hakkında.

²⁷Kefe Begi Sinân'a hüküm ki: Dimitraş'ın hareketlerine ve Moskof elçisinin gönderdiği adamlara dair mektubuna cevap olarak; memleket muhafazasında dikkatli olunması hakkında.

Кафи про участь ногайських татар в обороні фортеці Азов [19, 127, 128–134] ³⁵.

Заслуговує на увагу також документ під назвою "Наказ командиру [загону] вартових в фортеці Азов Дервішу Мехмеду" (Azak Kalesi Nöbetçileri Başbuğu Derviş Mehmed'e hüküm) [15, s. 45–46] ³⁶ від 2 липня 1559 року, в якому згадано ім'я Дмитра Корибут-Вишневецького. Варто зауважити, що, починаючи від цього часу, в зв'язку з нападами на фортецю Азов ім'я Дмитра Вишневецького згадується в численних інших документах. Що ж до "Наказу" від 2 липня 1559 року, то за даними цього архівного документа Дмитро Корибут-Вишневецький організував потужний наступ на фортецю Азов. Цей наступ був настільки загрозливим для володінь Високої Порти в Приазов'ї, що зі Стамбула на допомогу Азову відправили військові кораблі. З Стамбула правитель Кафи Сінан-бею було також наказано вчинити максимальний опір діям Вишневецького.

Про Дмитра Корибут-Вишневецького йдеться і в архівному документі під назвою: "Наказ правителю Кафи Сінан-бею" [15, s. 562–563] ³⁷ від 18 червня 1560 року. Правитель Кафи Сінан-бей надсилав листа до Стамбула з повідомленням про діяльність Дмитра Корибут-Вишневецького. Він також поінформував Кримського хана Девлет Гірая I (роки правління: 1551–1577) про відомості, отримані ним від Московської держави. Згідно цією інформацією, Московія висловила своє застереження Османській державі щодо нападницьких планів Дмитра Вишневецького. Цю інформацію підтвердив також і кафінський командир Сінан-бей. Зокрема, він повідомив, що Дмитро Вишневецький був позбавлений підтримки з боку Московського царства. Як ми зазначали вище, після підкорення Казанського й Астраханського ханств завдяки підтримці Дмитром Вишневецьким Московського царства в його протистоянні Високій Порті, на час написання архівного документа, Іван IV намагався розвивати відносини Московії з Османською імперією, і тому він був налаштований діяти вже супроти Дмитра Вишневецького. В зазначеному документі також міститься отримана з Азова інформація про те, що гетьман готувався здійснити воєнний напад на османське володіння, зване "Кизук". У зв'язку з цією інформацією із столиці Високої Порти правитель Кафи отримав попередження про необхідність вжити відповідних захисних заходів.

Ми вважаємо за доцільне навести також зміст документа "Лист Насуха до султана Сулеймана Кануні" [23, Е. 7618], (представника Османської держави в Богданській країні ³⁸ до султана Сулеймана Кануні) від 1563 року, в якому йдеться про підготовку Дмитра Виш-

невецького до походу з території Польщі на Молдову. З цього приводу диван турецького султана дав відповідні директиви своєму представникові в Богданській країні Насухові та надіслав їх через Махмуда Чавуша. Від дивана османського правителя надійшов наказ посланцеві Ахмеду зустрітися з воєводою Стефаном та з іншими посадовцями-боярами Богданського краю та повідомити їх про наміри зазначеного уряду домовитися з ними про надання необхідної підтримки. Коли посланець дістався до місця свого призначення, Дмитро Вишневецький на чолі своєї армії вже увійшов у Богданську країну.

Під час здійснення Дмитром Вишневецьким нападів на Молдову воєвода цієї країни Стефан тримав свого супротивника, воєводу Ювана, у фортеці Сучаві³⁹. Насух, отримавши наказ з Центру⁴⁰, зустрівся з воєводою Стефаном і домовився з ним про спільну боротьбу проти Вишневецького та воєводи Ювана, фактично уклавши, таким чином, антиукраїнський союз. Після перших атак українського козацького війська Дмитреві Вишневецькому вдалося завдати Молдові нищівних ударів. Однак, незважаючи на ці перемоги, в кінцевому підсумку воєвода Стефан Великий на чолі своєї армії, яка складалася переважно з тюркських татарських воїнів, завдав поразки війську Дмитра Вишневецького, отож останньому довелося втекти до лісу, де його і взяли в полон⁴¹. На той час вже виявилось цілком можливим також захопити і воєводу Ювана.

Наведені документи засвідчують, що, з одного боку, Дмитро Вишневецький своїми діями на чолі козацьких військ викликав стурбованість в османських правителів, а з іншого, вони містять важливі відомості про названого українського гетьмана як про непересічну особистість, на яку мусили зважати Московія, Польща, Молдова та інші держави. Основними об'єктами нападів козацького війська під командуванням Дмитра Вишневецького були фортеці, розташовані в басейні Азовського моря, а також на територіях Кримського та Таманського півостровів (Азов, Кафа, Темрюк та інші). При цьому варто зазначити, що на той час велике стратегічне значення для Високої Порти та Московського царства мала фортеця Азов, і тому основні події розгорталися саме навколо неї. Із змісту розглянутих архівних документів та їхніх інтерпретацій у сучасній турецькій історіографії стає зрозумілішою роль Дмитра Вишневецького як одного з організаторів запорозького козацтва і цілком можливого засновника Запорозької Січі на острові Мала Хортиця, звідки він здійснював свої успішні походи проти Османської імперії та Кримського ханства. Героїчними були напади цього українського гетьмана на турецьку фортецю Очаків і татарську фортецю Іслам-Кермен. Ратоборець двічі відбивав турецькі напади на Запорозьку Січ, але в 1557 році під натиском кримського хана Девлета Гірая I, не отримавши обіцяної допомоги з боку Польщі, він був змушений відступити, а відтак – тимчасово перейти на службу до російського царя Івана IV. Отож, Дмитро Вишневецький, не відмовившись від боротьби проти турків, і надавши очолював героїчні походи козацького війська проти турецької фортеці Азов, брав участь у битві під Керчу. Знову отримавши в 1563 році підданство польського короля Сигізмунда II, Дмитро Корибут-Вишневецький здійснив військовий похід проти Молдови, в якому цього гетьмана було тяжко поранено, а потім доставлено до Стамбула. Щодо версії про те, чи справді турецький султан пропонував Дмитру Вишневецькому перейти до нього на службу і стратив його

³⁵Ногайські землі склалися зі: Східного Ногаю, величезної території на північному узбережжі Чорного та Азовського морів, яку називають Кримським степом, та Західного Ногаю – область між річками Бугом і Дністром, яка на півдні доходить до Чорного моря, а на півночі межує з Польщею вздовж Кодими та Єгорлика. *Ногайці* – це народ, що говорить тюркською мовою з кипчацької групи мов. Вони беруть свій початок від об'єднання двох племен – тюркських і монгольських, які, з ініціативи відомого вождя та правителя монгольських татар Чингізхана, відокремилися в 1261 р. від Золотої Орди та на чолі з Чингізханом поширилися на територію від Аральського та Каспійського морів аж до Буджаку.

³⁶Kal'a-i Azak'da nevbetci kullarım üzerine başbuğ ta'yın olinan Yaya-başı Derviş Mehmed'e hüküm ki: Düşmanın ve Dimitraş'ın, Azak Kalesi'ni muhasara etmesi üzerine, kadırğa ile gönderilen yeniçerilerin, kalenin korunmasında bulundurulması hakkında.

³⁷Kefe Begi Sinân'a hüküm ki: Dimitraş'ın hareketlerine ve Moskof elçisinin gönderdiği adamlar dair mektubuna cevap olarak; memleket muhafazasında dikkatli olunması hakkında, Hicrî: 24 Ramâzan, sene 967.

³⁸Сучасна Молдова.

³⁹Столиця Богданської країни (до 1565 року).

⁴⁰Йдеться про султанський палац Топкапи у Стамбулі.

⁴¹Сталося в 1563 році. Цю дату можна вважати датою написання зазначеного документа.

лише після того, як український гетьман відмовився від цієї пропозиції, то, на нашу думку, для підтвердження цієї версії потрібні додаткові джерелознавчі дослідження.

Продовжуючи розгляд порушеної теми, зокрема методології дослідження османсько-турецьких писемних джерел з історії України козацької доби полягає у об'єктивному інтерпретації турецьких рукописних документів. У цьому зв'язку методологічного значення набуває подолання мовно-лінгвістичного бар'єру. Знання турецької, зокрема османсько-турецької, кримськотатарської, арабської, перської та інших, а також культури та філософії цих народів є важливим засобом для виявлення та класифікації джерельних матеріалів (архівних документів та літописів) з історії України, їх належного перекладу та об'єктивної інтерпретації як однієї з передумов дослідження її історії українсько-турецьких відносин її козацької доби. Взірцевим підходом до досягнення властивостей кримськотатарської, турецької історіографії та джерелознавства є наукова спадщина Агата-нгела Кримського, Омеляна Прицака, Ярослава Дашкевича та інших вчених, які заклали основи відповідної методології дослідження східних джерел з історії України, формування концепції державотворення, а також і розвитку українського сходознавства, окремо тюркології. У цьому контексті розглядаючи архівних матеріалів, потрібно звернути увагу на документ, тобто ферман султана Мурада III⁴², адресований королю Польщі Стефанові Баторію [26, с. 170–171]⁴³, написаний османсько-турецькою мовою, що зберігається у Львівському архіві [12, арк. 1; 9, с. 182–187]⁴⁴. Відомості, які містяться в цьому документі засвідчують про міцних міжнародних економічних стосунків, забезпечення безпеки транспортування товарів з Московії через територію Польщі, яка визнала на той час авторитет Османської імперії та перебувала під захистом останньої за договором, укладеним 1 травня 1568 року під час правління султана Селіма II⁴⁵. В зазначеному документі мова йде про те, що польські торговці та посли мали певні привілеї під час свого пересування через територію Османської імперії і, зокрема, через територію країн, що входили до її складу, зокрема й через Україну. Та незважаючи на цей факт поляки виявляли неповагу до турецьких гостей. Адже, в тексті цього ферману тодішній султан Мурад III вимагає від польського короля справедливого вирішення проблеми, пов'язані з перевезеннями, здійснюваними через територію Речі Посполитої, а саме питання про повернення коштів за куплений то-

вар, що факт чого підтверджується відповідними документами. Султан нагадує королю про раніше укладений договір і про необхідність дотримуватися виконання його положень і, зокрема, стосовно обов'язкового забезпечення недоторканості осіб, призначених для супроводу зазначеного товару. Документ, отже, засвідчує погіршення взаємин, зокрема торгівельних між Османською державою та Річчю Посполитою, що стало очевидним після польсько-московської війни та підтримка останньої Кримським ханством. Принагідно зазначимо, що цей документ був написаний у стилі дивані тогочасної турецької палеографії арабськими літерами, він складається з монограми (чи вензеля) султана, дев'яти рядків, закінчується написанням місця й дати. Щодо проблем методології дослідження порушеної проблеми слід зауважити, що необхідність застосування комплексної методики пошуку та ретельного опрацювання писемних пам'яток, зокрема архівних документів османсько-турецькою мовою, встановлення адекватності текстів, осмислення чинників відповідної культури, переклад виявлених документів українською мовою та їхнє тлумачення зумовлювались як неодмінна умова об'єктивного використання названих писемних джерел з метою об'єктивного висвітлення козацької доби історії України [3, с. 145–146; 10].

Підсумок

Здійснений нами аналіз змісту розглянутих османсько-турецьких архівних документів дає нам підставу зробити такі висновки: 1) як союзник московського царя Івана IV гетьман Дмитро Корибут-Вишневецький, очоливши численне й боєздатне українське козацьке військо, упродовж 1559 року здійснював активні бойові дії проти збройних сил Високої Порти, які надали змогу Московії підкорити Казанське й Астарханське ханства. Перемоги, здобуті цим військом у війні, що відбувалася на території Приазов'я, свідчили про факт перетворення Запорозької Січі на військову силу, спроможну успішно протистояти могутній армії Османської Туреччини; 2) ця обставина занепокоїла уряд Московського царства, який після подій 1559 року розглядав козацько-гетьманську Україну як державне утворення, що становило загрозу військово-політичним позиціям Московії на землях, які простягалися на південь від південних меж цього державного утворення. Саме тому, на нашу думку, в 1560 році Іван IV фактично відмовився від союзу з Дмитром Вишневецьким у його боротьбі з Високою Портою; 3) незважаючи на таку несприятливу для Дмитра Вишневецького зміну політичної ситуації у Північному Причорномор'ї, цей гетьман до його переходу в 1563 році у підданство польського короля Сигізмунда II дотримував своїх союзницьких обов'язків щодо Московського царства і чинив опір збройним силам Високої Порти; 4) отже, можемо зробити припущення, що справжнім винуватцем втрати українського гетьмана був аж ніяк не турецький султан і не молдовський господар Стефан Великий, а московський цар Іван IV, який зрадив свого союзника – козацько-гетьманську Україну. Отже, з вищевказаних і досліджених нами документів також випливає цікавий факт існування постійних контактів українського козацтва з народами Північного Кавказу, зокрема з черкесами, які, напевно, поповнювали лави Війська Запорозького. Крім того, відомості свідчать про міжнародні торгівельні шляхи та вимоги щодо забезпечення безпеки транспортування товарів, а також погіршення відносин між названими країнами.

Список використаної літератури:

1. Брехуненко Віктор. Козаки на Степовому Кордоні Європи: типологія козацьких спільнот XVI – першої половини XVII ст. / В. Брехуненко. – К. : Віддруку. ЗАТ "ВІПОЛ", 2011. – 504 с.

⁴²Роки правління: 1574 – 1595. Його батько – Сулейман I Кануні, мати – Гуррем Султанша / Роксолана (роки життя: 1506–1558).

⁴³З обранням нового короля Стефана Баторія (роки правління: 1576–1586) Річ Посполита поновила договір, укладений ще 1 травня 1568 року у Стамбулі. Оскільки Польща визнавала протекторат Високої Порти, то Польща була під її захистом. Відповідно були надані певні привілеї польським торговцям і послам під час їх поїздок територією Османської держави та країн під її протекторатом. Але польський зазначений король не зважав на таке відношення сутана до Польщі. Більш того, король з неповагою, принизливо ставився до осіб, які направлялись з інших іноземних країн через територію Польщі до Османської держави, та не зважав на шкоду, заподіяну їх майну.

⁴⁴Оригінал, написаний приблизно 3–13 червня 1581 року за християнським літочисленням (1–10 дня джемазейлевела місяця 989 року Гіджри). Дата написання цього документа подається з уточненням). Ураховуючи джерелознавчий характер дослідженої нами проблеми, вважаємо за необхідне в додатках (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) подати як зразок факсиміле оригіналу двох архівних документів з транслітерацією відповідних текстів, трансформованих згідно з нормами письма сучасної турецької мови та адекватний переклад на українську мову.

⁴⁵Роки правління: 1566–1574.

2. *Гваньїні Олександр*. Хроніка європейської Сарматії / *О. Гваньїні*; упорядкув. та перекл. з польск. *Юрія Мицика*. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007.
3. *Дашкевич Ярослав*. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Львівське відділення ІУАД ім. М.С. Грушевського НАН України. — Львів: Літературна агенція "Піраміда", 2011. — 792 с.
4. *Драгоманов М. П.* Про українських козаків, татар та турків: Історична розвідка. З додатком про життя Михайла Драгоманова / *Михайло Петрович Драгоманов*. — К.: Дніпро, 1991.
5. *Леп'яко Сергій*. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні / *С. Леп'яко*. — Чернівці: Сіверянська думка, 1996. — 288 с.
6. *Романцова Н.І.* Постать князя Дмитра Вишневецького в українській історіографії XIX — початку XXI ст.; дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: спеціальність — 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" / *Наталія Іванівна Романцова*. — Запорізький національний університет, 2007. — 20 с.
7. *Романцова Наталія*. Постать князя Дмитра Вишневецького в українській історіографії XIX—початку XXI ст.: монографія / *Н. Романцова*. — Маріуполь: МДУ, 2013. — 216 с.
8. *Русина О. В.* Лівонська війна 1558–1583 / *Олена Володимирівна Русина* // Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. — К.: Наук. Думка, 2009. — Т. 6 : Ла — Мі. — 2009. — С. 202–203.
9. *Туранлі Ферхад Гардашкан Оглу*. Джерелознавство в методології тюркологічних досліджень історії України / Українське джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни на прозі XXI ст.: матеріали Міжнар. конф., присвяч. 85-літтю від дня народження Ярослава Дашкевича (13–14 грудня 2011 р., м. Львів) / НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Львівське відділення; Упоряд.: М. Капраль, Н. Кіт, А. Фелюк. — Львів: Б. в., 2013. — С. 182–187. — 304 с. — (Львівські історичні праці. Матеріали засідань і конференцій. — Вип. 2).
10. *Туранлі, Ферхад*. Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI — перша чверть XVIII століття) / Ферхад Гардашкан Оглу Туранлі. — К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2016. — 606 с.
11. *Халимоненко Г. І.* Історія турецької літератури: Türk Edebiyatı Tarihi / *Григорій Іванович Халимоненко*. — К.: КП Редакція журналу "Дім, сад, город", 2009. — С. 179–180.
12. ЦДІАУ (Центральний державний історичний архів України), м. Львів. — Ф. № 132. — Оп. № 1. — Спр. № 127. — Арк. 1 "Подорожна, видана Мурадом III у справі переїзду через Польщу до Московської держави Омара, агента купця Магмуда, для отримання ним грошей за залишений товар".
13. *Щербак В. О.* Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV — середина XVII ст. / *Віталій Олексійович Щербак*. — К.: Вид. дім "KM Akademia", 2006. — 300 с.: іл.
14. *Юрій М. Ф.* Україна найдавнішого часу — XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання / *М. Ф. Юрій, Л. М. Алексієвський, Я. С. Калакура, О. А. Удод*. — Кн. 1. — Тернопіль: Астон, 2012.
15. BOA, MD, Nu : 3, Hicri : 996–968 / Hicri : Milâdî : 1558–1560, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu : 12, Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: I, Yayına hazırlayanlar: *Nezih Aykut, İdris Bostan, Murat Cebecioğlu, Feridun Emecen, Mücteba İlgürel, Mehmet İpşirli vb*, Ankara, 1993, s. 28, 45–47, 463–464, 561–562, 562–563.
16. *Devellioğlu, Ferit*, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Yayına Hazırlayan: Aydın Sami Güneşçâl, 11. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1993, 1195 s.
17. *Erdoğan, Üzünlü Emine*, Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Kırım Hanlığı İlişkileri, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, Konya / Türkiye, Bahar, 2010, s. 489–503.
18. *İnalçık, Halil*, Rumeli, İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, İstanbul, 2008, s. 232–235.
19. *Öztürk, Yücel*, Dimitriy Ivanovich Vişnevetskiy ve Faaliyetleri, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 9, Isparta / Türkiye 2003.
20. *Öztürk, Yücel*, Özü'den Tuna'ya: Kazaklar — 1, 1. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2004.
21. *Pritsak, Omeljan*, Rusların Kökeni, Omeljan Pritsak Armağanı (A tribute to Omeljan Pritsak), Editörler: Prof. Dr. Mehmet Alpargu, Doç. Dr. Yücel Öztürk, Sakarya Üniversitesi Yayını Nu : 51, Türkiye 2007, s. 41–97, Zaporog Kazakları Hakkında, Bk.: s. 90–97.
22. TSMA, E. 9300 /14, Kanuni Sultan Süleymân'ın Kefe sancakbeyi Sinan Bey'e gönderdiği hüküm.
23. TSMA, E. 7618, Nasuh'un Kanuni Sultan Süleymân'a gönderdiği mektup.
24. Türkçe Sözlük, 2. Cilt, 9. Baskı, Cilt 2, Ankara, Türk Dil Kurumu Basımevi, 1998.
25. Türk Ansiklopedisi, Ankara, 1978, Cilt XXVII, s. 457–460.
26. *Uzunçarşılı, İsmail Hakkı*, Osmanlı Tarihi, XVI. Yüzyıl ortalarında, XVII. yüzyıl sonuna kadar, III. Cilt, 2. Kısım, 5 Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
27. Turanlı, Ferhad, Development of the Ukrainian Cossacks and Activities of Dmytro Vyshnevetsky According to the Data from Turkish

Written Sources and Historiography, Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries), Cilt / Volume: 12, Sayı / Issue: 1, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkiye, Yıl / Year: 2017, pp. 59–81.

References

1. Brekhunenko, V. (2011) Kozaky na Stepovomu Kordonu Yevropy: typolohiya kozats'kykh spil'not XVI — pershoi polovyny XVII st. Kyiv.
2. Hvan'yini, O. (2007) Khronika yevropeys'koyi Sarmatiyi. In: Yuriya Mytyska. Kyiv, Vyd. dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya".
3. Dashkevych, Ya. (2011) Maistenia istoryka: Dzhereloznavstvo ta spetsialni istorichni dystsipliny. Lvivske Viddillennia Instytutu ukrayinskoyi arheografii ta dzhereloznavstava im. M. S. Hrushevs'kogo Natsionalnoyi Akademiyi Nauk Ukrayiny. Lviv: Literaturna Agentsia "Piramida".
4. Drahomanov, M. P. (1991) Pro ukayins'kykh kozakiv, tatar ta turkiv: Istorychna rozvidka. Z dodatkom pro zhyttya Mykhayla Drahomanova. Kyiv: Dnipro.
5. Lep'yavko, S. (1996) Kozats'ki viyny kintsya XVI st. v Ukrayini. Chernihiv: Siverians'ka dumka.
6. Romantsova, N. I. (2007) Postat' knyazya Dmytra Vyshnevets'koho v ukayins'kiy istoriografii XIX — pochatku XXI st.; dys. na zdobuttya naukovoho stupenya kand. ist. nauk: spetsial'nist' — 07.00.06 "Istoriografiya, dzhereloznavstvo ta spetsialni istorichni dystsipliny". Zaporiz'kyi natsional'nyi universytet.
7. Romantsova, N. (2013) Postat' knyazya Dmytra Vyshnevets'koho v ukayins'kiy istoriografii XIX—pochatku XXI st.: monohrafiya. Mariupol': MDU.
8. Rusyna, O. V. (2009) Livons'ka viyna 1558–1583. Entsiklopediya istoriyi Ukrayiny: U 10 t. In: V. A. Smolii (ed.) ta in. T. 6 : La — Mi. Kyiv: Nauk. Dumka.
9. Turanly, F. G. O. (2011) Dzhereloznavstvo v metodolohiyi tyurkolohichnykh doslidzhen' istoriyi Ukrayiny. Ukayins'ke dzhereloznavstvo ta spetsial'ni istorichni dystsipliny na porozhi XXI st.: materialy Mizhnar. konf., prysvyach. 85-littyu vid dnya narodzhennya Yaroslava Dashkevycha. NAN Ukrayiny. In-t ukayins'koyi arheografii ta dzhereloznavstava im. M.S. Hrushevs'koho. L'viv's'ke viddillennia. In: M. Kapral', N. Kit, A. Felonyuk. L'viv's'ki istorichni pratsi. Materialy zasidan' i konferentsiy. Vyp. 2. L'viv.
10. Turanly, F. (2016) Kozats'ka daba istoriyi Ukrayiny v osmans'ko-turets'kykh pysemnykh dzherelakh (druga polovyna XVI — persha chvert' XVIII stolittya). Kyiv: Vyd. dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya".
11. Khalymonenko, H. I. (2009) Istoriya turets'koyi literatury: Türk Edebiyatı Tarihi.
12. Tsentralnyi Derzhavnyi Istorychnyi Athiv Ukrayiny, Lviv, fond 132, opys 1, sprava 127.
13. Shcherbak, V. O. (2006) Ukayins'ke kozatstvo: formuvannya sotsial'nogo stanu. Druha polovyna XV — seredyna XVII st. Kyiv: Vyd. dim "KM Akademia", 300 s.: il.
14. Yuriy, M. F., Aleksiyevets' L. M., Kalakura, Ya. S., Udod O. A. (2012) Ukayina naydavnishoho chasu — XVIII stolittya: tsyvilizatsiyni kontekst piznannya. Ternopil': Aston. Kn. I.
15. Aykut, N., Bostan, İ., Cebecioğlu, M., Emecen, F., İlgürel, M., İpşirli, M. (ed.). (1993) BOA, MD, Nu : 3, Hicri : 996–968. Hicri : Milâdî : 1558–1560, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu : 12, Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: I. Ankara.
16. Devellioğlu, F. (1993) Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. In: Aydın Sami Güneşçâl, 11. Baskı. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.
17. Erdoğan E. Ü. (2010) Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Kırım Hanlığı İlişkileri, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, Konya, Türkiye, Bahar.
18. İnalçık, H. (2008) Rumeli, İslam Ansiklopedisi, Cilt 35, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi. İstanbul.
19. Öztürk, Y. (2003) Dimitriy Ivanovich Vişnevetskiy ve Faaliyetleri, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 9. Isparta, Türkiye.
20. Öztürk, Y. (2004) Özü'den Tuna'ya: Kazaklar — 1, 1. Baskı. İstanbul, Yeditepe Yayınevi.
21. Pritsak, O. (2007) Rusların Kökeni, Omeljan Pritsak Armağanı (A tribute to Omeljan Pritsak), İn: Prof. Dr. Mehmet Alpargu, Doç. Dr. Yücel Öztürk (ed.), Sakarya Üniversitesi Yayını Nu : 51. Türkiye, 2007.
22. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), Evrak (E.) 9300 /14, Kanuni Sultan Süleymân'ın Kefe sancakbeyi Sinan Bey'e gönderdiği hüküm.
23. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), Evrak (E.) 7618, Nasuh'un Kanuni Sultan Süleymân'a gönderdiği mektup.
24. Türkçe Sözlük. (1998), 2. Cilt, 9. Baskı, Cilt 2. Ankara, Türk Dil Kurumu Basımevi.
25. Türk Ansiklopedisi. (1978), Cilt XXVII. Ankara.
26. Uzunçarşılı, İ. H. (1995), Osmanlı Tarihi, XVI. Yüzyıl ortalarında, XVII. yüzyıl sonuna kadar, III. Cilt, 2. Kısım, 5 Baskı. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
27. Turanlı, Ferhad. (2017), Development of the Ukrainian Cossacks and Activities of Dmytro Vyshnevetsky According to the Data from Turkish

Надійшло до редколегії 06.04.17

Додаток 2

(Транслітерація тексту документа)

TUĞRA**"Süleyman Şah bin Selim Şah Han el-muzaffer daima"**

1-Kıdvatü'l-ümerâi'l-kirâm umdetü'l-küberâi'l-fihâm zevî'l-kadr ve'l-ihtriâm el-muh[t]assu bi-inâyeti'l-meliki'l-allâm Kefe Sancağı Beği Sinân dâme hutimet avâkıbıhû bi'l-hayr ki,

2-tevkî'i refî'i Humâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki, bundan akdem Südde-i Sa'âdet-me 'âbıma mektûb gönderib Tîmîraş cümle Çerâkise ile ittihâd

3- edip Kal'a-i Azak kasdın edip ondan müracaat edip ol kalelerine kasdettikleri mukarrer olunmağın onlar dahi

4-hırâset olu p ba'de-hu müfsid-i mezbûr Rus ve Çerâkise ile Temrek Kal'asın muhâsara edip üç gün cenk olup Temrek

5-Kal'ası'na karîb Çerkes vilâyetinin de Zâyine dâhil olup cümle Çerâkise'yi kabzedip onda mekân bağlayıp vilayet

6-içinde kışlayıp düşman kavî olup defî için küllî asker lâzımdır diye arz ettiğın ecilden arz ettiğın üzere

7-hayli asker tedârik olunup gönderilmiş idi öyle olsa irsâl olunan asâkir ve düşman husûsî ve ne vechile tedârik üzere

8-olduğunuz ma'lûm olmak lâzım olmağın buyurdum ki vusûl

9-buldukta asla te'hîr etmeyip arz ettiğın üzere müfsid-i mezbûr ol mahalde midir ve yanında ne mikdâr asker vardır ve asâkir ile üzerine

10-teveccüh olunmuş mudur ne zamânda olunmuştur yoksa müfsid-i mezbûr ol yerden kalkıp âher yere mi varmıştır ne mahalle varıp

11-fıkr ü firâseti nedir ve ol mahalden kalktığın takdîrce geri üzerine varılır mı yoksa varılmak kâbil değil midir veyahut

12-bi'l-küllîyye gıybet edip nâ-bedîd mi olmuştur zikrolunan müfsid eğer gıybet edip nâm u nişânı bildirdiğın takdîrce

13-onda olan asker ile defî mümkün düşman var mıdır ne makûledir ve bi'l-cümle eğer Cenâb-ı İmâret-me'âb Devlet Giray Hân ve (...) -i me'âliye ile

14- (...) sâyir irsâl olunan beğler kullarım ile eğer düşman ahvâlinde ve asker husûsunda ne vechile tedârik olunup

15-ve bi'l-fi'l ne mahalde olup ne yüzden tedârik olunduğın mücellâ yazıp mezkûr ile bildiresin derya zamanı dahi

16-geçmeğe karîb olmuştur her husûsu muhakkak bildiresin ve askeri alıp giden gemiler bi'l-fi'l onda mıdır

17-yoksa perâkende olmuşlar mıdır perâkende olmuşlar ise asker ne ile (...) bildiresin şöyle bilesin

18-alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın tahrîren fî evâhîr-i Ramazânü'l-Mübârek sene semâne [ve sittîn] ve tis'a-mi'e Be-makâm-ı (...) el-mahrûse

Додаток 3

(Трансформований текст документа)

TUĞRA**"Daima zafer kazanan Selim Şah Han'ın oğlu Süleyman Şah"**

S1-Cömert yöneticilerin önde geleni, nüfuz ve itibâr sahibi büyüklerin dayanağı, çok bilgili meliklerin yardımına özel kudret ve saygı sahibi Kefe Sancağı Beyi Sinan – sonu sürekli hayırolsun ki,

S2-Fermânım ulaştığında bilinsin ki bundan önce Mutluluk dolu eşiğime mektub gönderip Timiraş bütün Çerkesler ile birleşip

S3-Azak Kalesi'ne saldırmaya kastedip o sebeple müracaat edip ol kalelerine kastettiklerine karâr verilmiş olup o kaleler de

S4-korunup daha sonra bahsi geçen fesadçı Rus ve Çerkesler ile Temrek Kalesi'ni kuşatıp üç gün savaş olup Temrek

S5-Kalesi'ne yakın Çerkes vilâyetinin de kaybedilmesine katılıp bütün Çerkesleri tutuklayıp orada kalıp vilâyet

S6-içinde kış geçirip, düşman sert, kuvvetli olup, ortadan kaldırılması için büyük miktarda asker lâzımdır diye söylediğın sebeple söylediğın gibi

S7-çok miktarda asker hazırlanıp gönderilmişti öyle olsa gönderilen asker ve düşman özel olarak ve ne şekilde hazırlamakta

S8-olduğunuz bilinmek gerekmektedir buyurdum ki, ulaştığında

S9-asla ertelemeyip söylediğın üzere bahsedilen fesadçı o yerde midir ve yanında ne kadar asker vardır ve asker ile üzerine

S10-hareket edilmiş midir ne zamanda hareket edilmiştir yoksa bahsedilen fesadçı o yerden ayrılıp başka yere mi gitmiştir nereye gitmiştir

S11-maksat ve niyeti nedir ve o yerden ayrılırsa tekrâr üzerine hareket edilir mi yoksa hareket etmek mümkün değil midir veyahut

S12-tamamen izi kaybedilip görünmez mi olmuştur bahsedilen fesadçı eğer gözden kaybolup yerini belli ettiği halde

S13-onda bulunan asker ile ortadan kaldırılması mümkün düşman var mıdır ne çeşittir ve tamamıyla eğer büyük yönetici Devlet Giray Han ve (...) büyükleri ile

S14-(...) gönderilen diğer beyler kullarım ile düşmanın durumunda ve asker konusunda ne şekilde hazırlanıp

S15-ve fiilî olarak nerede bulunup ne sebepten hazırlandığını açıkça yazıp adı geçen mektubcu ile bildiresin deniz zamanı dahi

S16-son bulmaya yaklaşmıştır her konuyu kesinlikle bildiresin ve askeri alıp giden gemiler fiilî olarak onda mıdır

S17-yoksa dağılmışlar mıdır dağılmışlar ise asker ne ile [keçineceklerini] bildiresin şöyle bilesin

S18-şerefli tuğraya güvenesin dokuz yüz [altmış] sekiz senesinin Ramazanü'l-Mübârek ayının son on gününde yazıldı [Milâdî : 4–14 Haziran, sene 1561] [İsatanbul'da yazıldı]

Додаток 4

(Адекватний переклад тексту документа українською мовою)

ТУґРА

Зміст тексту туґри:

"Шах Сулейман син падишаха Селіма, є завжди переможцем"

"Доброчинливому Правителю санджаку-бею Кафи Сінану, міцній опорі великих [людей], який має велику повагу та довіру [всіх]; володіє глибокими знаннями, має особливу силу та ставиться з повагою до допомоги від великих [правителів], нехай Він буде славетним довгий час. Отримавши мій цей наказ, знай, що це відповідь на твій раніше надісланий у мій

щасливий палац лист з повідомленням про те, що Дмитраш об'єднався з усіма черкесами і вирішив напасти на фортецю Азов, що перебувала під захистом. Вказаний руйнівник разом з черкесами та русами поблизу згаданої фортеці оточив ще й іншу фортецю, Темрюк, і скорив увесь черкеський люд, захопив всю відповідну територію та скарб і залишився там на зиму; ти також писав, що той противник є дуже сильним і агресивним, а тому наголошував на необхідності мати численну кількість воїнів. Отож у зв'язку з цим відправлено тобі було численне військо, а мені треба дізнатися про рівень [військової] підготовки цього відправленого тобі війська та, особливо, про становище противника. Наказую тобі негайно, без затримок поінформувати мене про таке: чи перебуває ще там само згаданий руйнівник, яка чисельність його війська, чи вже атакували його та коли це сталося; чи зазначений розбійник уже полишив місце своєї постійної дислокації та переправився в якесь інше місце, та куди саме він перебрався. Яка у нього мета та які він має наміри; чи буде змінювати місця своєї постійної дислокації, чи може він взагалі зник без сліду та став людиною-невидимкою; якщо буде встановлено місця знаходження названого руйнівника, то буде тоді можливо знищити його разом з його військом, і чи взагалі існує такий ворог, як про нього говорять. Великий правитель хан Девлет Гірай [I] спільно зі знаними командирами були відправлені мною з іншими підлеглими командирами; отже як вони готуються [до боротьби], де перебувають і з якої причини; що відомо про становище противника; про все це написати мені відверто та конкретно і надіслати через відповідного листоношу. Підходить час закінчення сприятливих кліматичних умов на морі, тому про всі порушені питання інформуй негайно та детально. Чи прибули вже відправлені кораблі з воїнами, а чи ще розкидані по різних місцях? Якщо так, то як справи із забезпеченням цих воїнів провіантом? Пам'ятай про необхідність інформування мене. Вір тому, що говориться в нашій високодостоїнній Туг'рі. Місце написання [Стамбул]. Остання декада місяця рамазану 968 року за календарем Гіджри [4–14 червня 1561 року за християнським літочисленням]."

Додаток 5

(Факсиміле оригіналу документа)

ЦДІАУ (Центральний державний історичний архів України), м. Львів. — Ф. № 132. — Оп. № 1. — Спр. № 127, — Арк. 1 "Подорож-на, видана Мурадом III у справі переїзду через Польщу до Московської держави Омара, агента купця Магмуда, для отримання ним грошей за залишений товар".

Додаток 6

(Транслітерація тексту документа)

TUĞRA

"Şah Murad bin Selim Şah Han el-muzaffer daima"

1-Mefâhîrül'-a'yânî'l-milletî'l-mesîhiyye merâcî'ül-küberâit'tâifetî'l-iseviyye vilâyet-i Leh a'yânî tevkî-i refî-i Humâyûn vâsıl olacak

2-ma'lûm ola ki, zu'amâdan Hâssa tâcirim olan kîdvetül'-emâcid ve'l-a'yân umdetül'-emâsil ve'l-akrân Mahmûd zîde mecdu-hû

3-bundan akdem Moskov vilâyetinden hâssa-i Humâyûnumuza müte'allik semmûr kürk ve bazı metâ' almak için irsâl

4-olunmuş idi vilâyet-i Leh'e dâhil oldukta ahâlîsinden bazı kimesneler birer mikdâr esbâb verib

5-hâlâ akçesin cem' etmek için Ömer nâm âdemîsin irsâl etmiştir buyurdum ki hükm-i Humâyûnum vusûl buldukta

6-kadîmden südde-i sa'âdet-me'âbımıza olan ubûdiyyet ve ihlâsınız muktezâsınca müşârûn ileyhin her kimde hakkı var ise

7-ellerinde olan temesûkâtı mücebince zikrolunan âdemîsine bî-kusûr teslîm olunub eğlendirilmeyip geru emîn ve sâlim

8-Memâlik-i Mahrûsemiz'e ulaştırınız şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız

9-tahrîren fî evâil-i şehr-i Cumâdel'l-ûlâ sene tis'a ve semânîn ve tis'a-mi'e

Be-makâm-ı Konstantiniyye

Додаток 7

(Трансформований текст документа)

TUĞRA

"Daima zafer kazanan Selim Şah Han'ın oğlu Murad Şah"

S1-Mesîhî milletinin önde gelenlerinin övüncü İsevî taifesinin büyüklerinin başvurduğu Leh Vilâyeti'nin yöneticisi Fermân'ım ulaştığında

S2-bilinsin ki, zaîmlerden özel tüccarım olan çok onurlu kimselerin önderi ve akran ve örneklerinin direği Mahmud – onuru artsın

S3-bundan önce Moskov vilâyetinden Hassa-i Humâyûnumuza bağlı olarak samur kürk ve bazı ticaret malı almak için

S4-gönderilmiş idi Leh vilâyetine girdiğinde halktan bazı kimselere birer miktar giyecek vermiş

S5-hala bu giyeceklerin parasını almak için kendi adamı olan Ömer'i isimli kişiyi göndermiştir buyurdum ki bu emrim ulaştığında

S6-önceden devletimize olan sadakatiniz gereğince her kimde ne alacağı var ise

S7-ellerinde bulunan senetleri gereğince eksiksiz aldırıp ve zaman kaybettirmeden emîn ve salim

S8-olarak Memleket-i Mahrûsemiz'e ulaştırınız fermanda yer alan işarete güvenesiniz.

9S-İstanbul'dan yazıldı (Evâil-i Cemâziye'l-evvel sene 989).

Додаток 8

(Адекватний переклад тексту документа українською мовою)

ТУҒРА

Зміст тексту туґри:

"Шах Мурад, син падишаха Селіма, є завжди переможцем"

Володарю, що є одним з лідерів і гордістю християнського люду, котрі поклоняються Ісусові [Христу], правителю польської країни я надсилаю ферман / наказ, і коли він отримає цей документ, то повинен знати, що мій уповноважений торговець Махмуд, який є поважною особою та провідником і опорою багатьох гідних людей, нехай зростає його авторитет, раніше був мною відряджений до Московії, щоб придбати спеціальний верхній одяг з соболиного хутра, який був призначений для палацу Високої Порти.

По дорозі додому, перебуваючи на території Польщі, він розпродав певну частину названого товару окремим особам. Для отримання платні за цей товар [Махмуд] відрядив свою довірену особу Омара у вказану країну [Польщу]. Коли отримає мій наказ, якщо залишаєтесь вірними у стосунках з нашою державою, тоді особи, що мають віддати свої гроші за отриманий ними згідно з відповідними документами товар, повинні зробити це негайно. Виконайте належним чином зазначене вище у тексті цього ферману та забезпечте особисту недоторканість та безпеку [Омара] під час його повернення в османську країну. Написано в Стамбулі (7 червня 1581 рік).

F.Turanly, Ph.D in History, Associate Professor
National University of "Kyiv-Mohyla Academy", Kyiv, Ukraine

TURKISH WRITTEN DOCUMENTS AS SOURCES OF INFORMATION ON THE HISTORY OF UKRAINE OF THE SECOND HALF OF THE 16TH CENTURY

The article examines of archival documents containing data on the history of Ukraine relating the development period of the Ukrainian Cossackdom, particularly on the military activities of Hetman Dmytro Vyshnevetsky. The policy of the High Porte aimed at preventing combat operations of the Ukrainian Cossacks against the High Porte and Crimean Khanate in the Azov Sea Area. There has been analysed the political situation set up in the relationships between the Ottoman Empire, Muscovite Czarism and Poland in the second half of the 16th century. The point of the international trade routes and the issue of providing safety for such a communication have been touched on. The methodology of studying the Turkish Ottoman written sources on the above said theme is the objective interpretation of the texts of the sources, which requires application of a corresponding method.

Keywords: methodology, a Turkish Ottoman written source, Historiography, the Ukrainian Cossackdom, Dmytro Vyshnevetsky, Azov, the Crimean Khanate, the High Porte, trading.